

УДК 94(477)
Юрій Павлович

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ БІЛОРУСІ В ОЦІНЦІ УКРАЇНСЬКОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ (1991–2004 РР.)

У статті аналізуються основні аспекти соціально-економічної політики Республіки Білорусь. Розглядаються думки українських науковців та економістів щодо соціально-економічних процесів (складнощі переходу до ринкової економіки), які відбувалися в Республіці Білорусь в період 1991–2004 рр. Також подається і аналізується українськими істориками, політологами та економістами основа соціально-економічної моделі Республіки Білорусь, характеризується діяльність і вплив президента Білорусі Олександра Лукашенка на економіку країни. Подана значна кількість порівнянь щодо характеристики економічного життя Білорусі, з точки зору, українських та білоруських науковців.

Ключові слова: Республіка Білорусь, внутрішня політика, економіка, соціально-економічна модель, ринкова економіка.

Після здобуття незалежності Білоруссю у 1991 р. в країні розпочалися, як і в інших державах СНД, ліберальні реформи, метою яких була побудова розвинутої ринкової економіки, що базується на соціально-орієнтованій моделі економічного розвитку. Упродовж 1991–1995 рр. в країні мали місце значні структурні зрушення, що були пов'язані передусім із змінами господарського законодавства, початком приватизації, реформами у банківській та соціальній сфері тощо. Перехід до нового типу соціально-економічних відносин виявився доволі складним, а розшарування різних верств населення викликало значне його незадоволення трансформаційними наслідками. З приходом до влади президента О. Лукашенка у 1995 р. основні структурні реформи в країні припинилися і проголошено курс на побудову «ринкового соціалізму». У якості аналогу для впровадження була обрана модель соціально-орієнтованої ринкової економіки з білоруською специфікою. Президент, владні структури на словах не відкидали ринкової економіки, але сприймали тільки позитивні сторони (велику продуктивність праці, товарний достаток) і не сприймали негативних (соціальні диференціації, безробіття). Таке уявлення є типовим і для масової свідомості. Сформована в Білорусі модель мобілізаційної економіки має всі риси соціалістичної: зрівнялівка, завдяки якій регулярно виплачувалася заробітна плата, призвела до того, що в Білорусі була найвища грошова емісія серед країн СНД. Рівень життя населення неухильно знижувався.

Проблеми, які і до сьогодні переживає Білорусь на фінансово-валютному ринку, поставили під сумнів перспективність її моделі економіки.

Досліджуючи білоруську економічну модель, українські історики, економісти та політологи, зацентрували увагу на помітній умовності цього терміну, водночас апелюючи до таких синонімів, як специфічна соціально-економічна політика, соціально-економічна система Білорусі, що є незамкнутою й відкритою. По-перше, сформувалася вона не відразу, по-друге, має властивість постійно вдосконалюватися. І це закономірно, адже кожна держава, в тому числі, й Білорусь інтегровані в систему міждержавних економічних, політичних і культурних відносин, тому такі елементи, як взаємопроникнення і взаємозбагачення в умовах глобалізації, відіграють суттєву роль.

Важливо підкреслити пріоритетну роль соціально-економічної складової у формуванні білоруського шляху розвитку. Для білорусів, створення перспективної моделі національної економіки з її орієнтацією на соціальну сферу становило зміст національної ідеї, ідеологію білоруської держави. Це доволі виразно простежується в доповіді президента Республіки Білорусь на семінарі працівників республіканських і місцевих органів влади, де О. Лукашенко зазначив: «Найважливіша складова нашої державної ідеології – теорія білоруської моделі соціально-економічного розвитку. Вона передбачає формування соціально орієнтованої, багатокладної ринкової економіки з рівноправним функціонуванням державної і приватної власності. Білоруський економічний устрій довів свою життєздатність. Ми перші (і доки єдині) серед країн СНД перевершили рівень промислового виробництва 1990 р. Не зруйнували, а наростили свій науково-технічний потенціал. Створили основу для стійкого і динамічного розвитку на перспективу» [1].

Створення соціально-економічної моделі з білоруською специфікою визначало пріоритети і стратегічний курс держави, при цьому, безумовно, враховуючи її національні інтереси. Як і будь-яка інша система, вона мала свої витоки, необхідні елементи, специфіку, а також практичну складову реалізації. В цьому контексті особливо важливо проаналізувати ґенезу білоруської

економічної моделі, її характерні риси, розглянути низку ризиків і загроз, від яких не застрахована жодна країна, але саме вони сьогодні так болісно вразили економіку Білорусі.

Економіка Білорусі, економічна модель частково відображена в монографічних працях і статтях українських дослідників. Цінними в контексті досліджуваної проблеми стали праці кандидата історичних наук Оксани Валіон «Зовнішньоекономічна діяльність Республіки Білорусь...» [2] та «Генеза і специфіка білоруської економічної моделі (1994–2000 рр.)» [3]. Важливу роль у дослідженні білоруської економіки відіграв український економіст, директор Інституту трансформації суспільства, професор Національної академії управління, голова Української Національної Консервативної партії Соскін Олег Ігорович. Для порівняння, поруч з роботами українських дослідників, взяті до уваги праці вченого-економіста з Білорусі Володимира Шимова [4]. Зокрема, монографія «Экономическое развитие Беларуси на рубеже веков: проблемы, итоги, перспективы» висвітлює ключові питання трансформації Республіки Білорусь в умовах формування ринкових відносин (1991–2001 рр.). Автор вважає структурну трансформацію економіки, її стійкий розвиток імперативом XXI ст. Окрім того, на увагу заслуговує робота мінського політолога Юрія Шевцова «Объединенная нация. Феномен Беларуси» [5], в якій автор вбачає феномен сучасної Білорусі у проведенні впродовж багатьох років політики, що зовсім не вписується у пострадянські стандарти. Науковець висвітлює питання ефективності білоруської економічної моделі, її слабких сторін, впливу європейської інтеграції на економіку держави, намагається періодизувати економіку Республіки Білорусь.

Вдало періодизує економіку Білорусі, що не зовсім вдалося білоруському досліднику Ю. Шевцову, український історик О. Валіон у своїй праці «Генеза і специфіка білоруської економічної моделі (1994–2000 рр.)»: «Після розпаду СРСР і проголошення незалежності Республіки Білорусь в періодизації її економіки можна виділити наступні основні періоди: деіндустріалізація першої половини 90-х рр. В цей час економіка Білорусі перебувала в системній економічній кризі. Завершують даний період першим півріччям 1996 р., оскільки вже з другого – в Білорусі розпочалося промислове зростання. Період деіндустріалізації умовно можна вважати завершеним і літом 1994 р., коли Олександр Лукашенко був обраний президентом Білорусі, адже він відразу розпочав реалізацію програми заходів із подолання економічного спаду, що призвела до економічного зростання із другого півріччя 1996 р.; 1996–2000 рр. – період виходу економіки із кризового стану й поглиблення ринкових відносин. Він характеризується нестійким економічним зростанням, пошуком і реалізацією ефективного механізму управління економікою. Часто завершують цей період початком зростання світових цін на нафту на початку XXI ст.; 2001–2005 рр. і наступні п'ятиліття – перехід на інноваційний шлях стійкого економічного розвитку. Цей період пов'язують із зростанням світових цін на нафту, що стало основою для нового економічного стрибка білоруської промисловості» [3].

Критично, як і українські дослідники, аналізував економічну модель Республіки Білорусь науковець Юрій Шевцов, який зазначає про неправильність трактування виникнення специфічної соціально-економічної політики Білорусі, лише після приходу до влади О. Лукашенка. «Лукашенко лише послідовно реалізував той курс, що сформувався в Білорусі на початку 90-х рр.», – зазначає Ю. Шевцов [5]. Тобто, у порівнянні українських і білоруських науковців, можна знайти спільну точку опори – це критичне ставлення до економічної політики, яку розпочав провадити О. Лукашенко, вже починаючи з 1997 року. Одразу ж після приходу до влади, президент намагався продовжувати раніше затверджений курс, що на деякий час стабілізувало економічну ситуацію в країні. Однак, з наступними роками ситуація значно погіршується через відсутність самостійності ринкової економіки, втручання президента у регулювання економіки, яка починає чітко диктуватися.

На розвиток економіки Білорусі значно впливав російський чинник. Росія всіма можливими шляхами намагалася прив'язати економіку Білорусі, зробити залежною від російського ринку, в майбутньому це переростає у газовий конфлікт. З однієї сторони це негативно впливає на стабільність у Східній Європі, з другої сторони – цей момент є важливим для України, оскільки він може стати основою для формування єдиної консолідованої позиції щодо будь-яких питань між обома державами – Україною та Білоруссю, а також прямої взаємодії між лідерами двох країн [6].

Початок 90-х рр. XX ст. у Білорусі пройшов під знаком впровадження ринкових реформ, при цьому гостро критикували попередні «моделі», зокрема, соціалістичну [7].

Українські експерти (О. Соскін, О. Валіон, А. Павленко та ін.), які брали участь у дослідженні соціально-економічного становища Білорусі упродовж 1991–2004 рр. зробили висновки, що основні показники соціально-економічного розвитку Білорусі до середини 90-х рр. XX ст. постійно погіршувалися. Так, у 1995 р. валовий внутрішній продукт порівняно із 1990 р. скоротився на 35 %, об'єм промислової продукції – на 41 %, виробництво споживчих товарів – на 40 %, валова продукція сільського господарства – на 26 %, інвестиції в основний капітал – на 61 % [6].

Доктор економічних наук, професор Володимир Шимов, як і українські дослідники, вказує на початок нової тенденції в історії білоруської економіки (повна свобода торгівлі за ринковими цінами, нова форма приватизації). Впроваджені новації призвели до значного зростання цін і різкого падіння життєвого рівня більшості населення. Відносно приватизації, то до кінця 1994 р. у приватній власності зосереджувалося близько 3 % всіх активів, тоді як, зокрема, в Росії – понад 50%. Для приватизації пропонувалися на ринок лише ті підприємства, що були не цікавими для інвесторів. Не кращою була ситуація і в сільському господарстві: відбувалося зниження його обсягів через погане забезпечення ресурсами, низький рівень закупівельних цін і низьку рентабельність сільськогосподарського виробництва. У республіці були прийняті закони «Про селянське (фермерське) господарство» (1991 р.) та «Про право власності на землю» (1993 р.) [3; 9], що передбачали можливість приватної власності на присадибні ділянки землі, особисте підсобне господарство, дачне будівництво, а також довгострокову оренду землі за договірною ціною. На початок 1994 р. у білоруських селах з'явилося понад 2500 приватних ферм. Проте їх питомо вага у виробництві товарної продукції сільського господарства становила лише 1 % [8].

Проаналізувавши економічну ситуацію в Республіці є можливість, щоб виділити основні завдання виходу із економічної кризи шляхом зміни пріоритетів економічної політики в напрямку досягнення самодостатності господарської системи, при якій забезпечувалися хоча б на мінімальному рівні основні потреби населення й держави; пріоритетного розвитку набували б сучасні технології; розширення ефективних міжнародних зв'язків; створення макроекономічних умов для структурної перебудови нерентабельних галузей виробництва у ефективні. Окрім того, в умовах переходу до ринкових відносин неринковий характер економіки Білорусі потребував посилення регулятивної ролі держави.

Вказані проблеми намагався вирішити новобраний у 1994 р. президент Білорусі О. Лукашенко, який за твердженням української дослідниці Тетяни Орлової, став для багатьох білорусів «останньою надією», людиною, спроможною в умовах хаосу і дезорієнтації швидко розв'язати їхні проблеми» [10]. Поділяючи ностальгію більшості білорусів за соціалістичним минулим, він проголосив курс на побудову «ринкового соціалізму». В країні була відновлена планова економіка радянського зразку – із завданнями на рік і на п'ять років. «Ви знаєте, що таке ринкова економіка, ви вмієте працювати в умовах ринку?» – запитав Олександр Лукашенко на одному із перших засідань уряду, який він сформував. У відповідь він отримав чітке «ні». «А чи знаєте ви, що таке планова економіка?» У відповідь – таке ж упевнене «так». «Ось, – доволі виразно сказав президент, – так давайте і будемо будувати те, що знаємо» [8]. Обираючи власний шлях розвитку, Білорусь прагнула максимально ефективно використати досвід минулого, пристосувати його до тих реалій, в яких перебувала країна на середину 90-х рр. ХХ ст.

Відмовившись від руйнування всього радянського, як це відбувалося в той час у Росії, а також, не сприймаючи в переході до ринку методу «шокової терапії» (економіка Польщі, Росії), Республіка Білорусь обрала еволюційний шлях розвитку, що виключав можливість швидкої заміни існуючих форм виробничого процесу іншими. На думку українських фахівців, у Білорусі сформувалася модель жорсткого регулювання ринкової трансформації економіки, що передбачає послідовну заміну планових виробничих відносин ринковими [11].

Для покращення економічної ситуації нова влада прийняла програму невідкладних заходів із виходу економіки Республіки Білорусь з кризи, схвалену Верховною Радою 30 вересня 1994 р. Основні зусилля були спрямовані на оздоровлення фінансової і грошово-кредитної сфери, покращення торговельного і платіжного балансів, стабілізацію курсу національної валюти, посилення заходів державного регулювання. Особлива увага приділялася відновленню державного сектору економіки, соціальному захисту населення, державному регулюванню економічних відносин [6].

Реалізація програми дала змогу в 1995 р. призупинити спад виробництва, помітно знизити рівень інфляції і дефіцит державного бюджету, пригальмувати падіння рівня життя населення, створити передумови для переходу від спаду виробництва до його стабілізації й певного зростання. З березня фактично стабілізовано номінальний обмінний курс національної валюти на рівні 11500 р. за 1 дол. На новій основі була відновлена система управління економікою, що відповідає реаліям перехідного періоду, а також вносилися корекції в забезпечення соціального захисту населення [2].

Проаналізувавши стан економіки даного періоду, українські експерти визнали, що незважаючи на певні успіхи 1995 р., економічна ситуація все ще була складною: частка збиткових підприємств досягла 19,2 %; тривало зниження рентабельності практично в усіх галузях народного господарства – за січень-вересень 1995 р. вона впала порівняно із аналогічним періодом минулого року на 4,9 відсоткові пункти й становила 10,4 %; зростала кредиторська і дебіторська заборгованість, сумарний розмір яких досяг 88,8 трлн р., що на 5 % перевищило об'єм ВВП,

виробленого за дев'ять місяців. Як наслідок – ВВП за дев'ять місяців знизився порівняно з аналогічним періодом минулого року на 11 %, капіталовкладення – на 25, промислове виробництво – на 11, сільськогосподарське – на 5 %. З початку року реальні доходи населення зменшилися на 24 %. Заборгованість у виплаті заробітної плати склала на 1 жовтня 1995 р. близько 20 % середньомісячної оплати праці робітників, службовців і колгоспників [9]. Системність кризи початку 90-х рр. була всеохоплюючою, тому вироблення ефективного механізму управління економікою стало актуальним завданням для керівництва держави.

Поступово О. Лукашенко намагався щораз, то сильніше впливати на економіку країни, точніше – керувати нею. Доказом цього послужила програма, складена під керівництвом О. Лукашенка, п'ятирічного плану «Основні напрями соціально-економічного розвитку Республіки Білорусь на 1996–2000 роки», яка, нібито, розроблена з метою підвищення життєвого рівня білоруського народу на основі стабілізації економіки й забезпечення економічного зростання галузей народного господарства республіки [12]. Документ схвалили на перших Всебілоруських народних зборах, що відбулися в Мінську 19–20 вересня 1996 р. Згідно нього, проголошувався курс на створення «соціально орієнтованої ринкової економіки, що поєднує переваги сучасного високо розвинутого ринкового господарства із забезпеченням соціальної справедливості і ефективного соціального захисту громадян» [3].

Варто зауважити, що вибір соціально орієнтованої ринкової економіки не був перенесений із зарубіжного досвіду, а стратегічне рішення, що базувалося на врахуванні специфічних особливостей країни, її історії, національного характеру, менталітету народу, традицій господарювання, та, звичайно, досвіду розвинутих країн. На думку українських та білоруських істориків, економістів та політологів, таких як Ю. Козак, О. Соскін, О. Валіон, Т. Орлова, А. Павленко та В. Шимова, ключову роль у цьому виборі відіграли наступні фактори: приналежність впродовж тривалого часу до соціалістичної системи; історична віра в потребі сильної держави, що захищає народ, зберігає провідну роль держави в ринкових перетвореннях; неприйняття народом помилкових цінностей визначило відмову від масової приватизації, несправедливого збагачення небагатьох за рахунок більшості. Отже, побудова соціально орієнтованої ринкової економіки не була випадковістю для білорусів, а доволі виваженим кроком, спрямованим на пошук власного шляху розвитку в різноманітності соціально-економічних моделей. Стрижневими компонентами обраної економічної системи стали: сильна держава (в даному випадку – сильний керівник), ефективний ринковий механізм із його соціальною орієнтацією.

Курс на соціально орієнтовану ринкову економіку позбавляв білоруську спільноту складного вибору моделі регулювання економікою: планової чи ринкової, а передбачав їх поєднання для стабілізації соціально-економічної ситуації й створення передумов стійкого економічного зростання країни. В таких умовах, звісно, збільшувалася роль держави як регулятора перехідних процесів, гаранта суспільства від безробіття, корупції, кримінального середовища тощо [12].

Поруч із втручанням в економічну систему відбулося втручання і в сільське господарство. Як і у промисловому комплексі, проводилася політика, спрямована на збереження й підтримку господарських одиниць. Ще напередодні президентських виборів 1994 р. з боку ліберальних опозиційних кіл лунали вимоги ліквідувати колгоспи й радгоспи. Однак президент О. Лукашенко, який впродовж 1985–1994 рр. був директором радгоспу «Городец» Шкловського району, звісно, ці вимоги не підтримав. Держава сконцентрувала основні ресурси на підтримку декількох десятків особливо великих виробників сільськогосподарських продуктів [5].

Таким чином, розглядаючи внутрішню політику та соціально-економічну ситуацію Республіки Білорусь впродовж другої половини 90-х рр. ХХ ст., можна констатувати, що стратегія розвитку держави, спрямована на зміцнення президентської влади та побудову соціально орієнтованої ринкової економіки, в цілому не давала позитивних результатів. Однак, можна зазначити, що в окремих випадках таке явище, як регуляція економіки державою, давало свій результат і радикальне втручання в економіку виявлялося успішним. Після отримання незалежності Республіка Білорусь перебувала в пошуку власного шляху розвитку, складний етап виборів і боротьба за владу. Обрання президентом Республіки Білорусь О. Лукашенка нанесло відбиток на виборі перспективної моделі економіки, на виборі політичної системи для країни. Переживши структурну кризу початку 90-х рр., що супроводжувалася спадом виробництва, інфляційними процесами, наростанням соціальних проблем, країна зуміла виробити упродовж 1994–2000 рр. низку програм і концепцій із подолання кризових явищ, реалізувати їх у практичній площині. Усе це стало можливим завдяки міцній президентській формі правління та особистому впливі О. Лукашенка на внутрішню політику держави. Республіка Білорусь за формою правління та економічною моделлю так і залишилася в цьому періоді (1991–2000 рр.), не використовуючи прогресивних політичних тенденцій у розвитку власної стратегії та побудові сучасної європейської держави.

Список використаних джерел

1. Руденков В. Развитие экономики Беларуси: модель и проблемы // Белорусский журнал международного права и международных отношений. № 1. М., 2003. С. 76–79.
2. Валіон О. Зовнішньоекономічна діяльність Республіки Білорусь у контексті інтеграції у світову економіку // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвць. – Вип. 12. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 39–49.
3. Валіон О. Генеза і специфіка білоруської економічної моделі (1994–2000 рр.) // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвць. Вип. 8. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. С. 135–146.
4. Национальная экономика Беларуси: учебник / В. Н. Шимов; под ред. В. Н. Шимова. 3-е изд. М., 2009. С. 720.
5. Шевцов Ю. Объединенная нация. Феномен Беларуси. М., 2005. URL: [www.e-reading.org.ua/.../Shevcov - Obedinennaya_natsiya_Fenomen_Belorusii.html](http://www.e-reading.org.ua/.../Shevcov_-_Obedinennaya_natsiya_Fenomen_Belorusii.html). (дата звернення: 01.10.2017).
6. Соскін О. Українсько-білоруські відносини: сучасний стан і сценарії розвитку: Економічний часопис XXI ст. URL: <http://soskin.info/ea/> (дата звернення: 01.10.2017).
7. Пролесковский О. Белорусский путь. Минск, 2009. 217 с. URL: http://iac.gov.by/nfiles/000019_245549.pdf (дата звернення: 01.10.2017).
8. Павленко А. Білорусь: сучасний стан та перспективи розвитку // Розбудова держави. 1998. № 7–8. С. 92–101.
9. Шимов В. Национальная экономика Беларуси. 3-е изд. М., 2009. 254 с.
10. Орлова Т. Історія нових незалежних держав: Postsovieticum. К.: Знання, 2010. 487 с.
11. Різноманітність форм переходу до ринкової економіки. URL: <http://library.if.ua/book/33/2280.html> (дата звернення: 01.10.2017).
12. Козак Ю. Економіка зарубіжних країн. Київ, 2013. С. 96.

References

1. Rudenkov V. Razvitie ekonomiki Belarusi: model' i problemy [Development of Belarusian economy: model and problems]. Belorusskii zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnoshenii. № 1. M., 2003. S. 76–79.
2. Valion O. Zovnishn'oeconomichna diyal'nist' Respubliki Bilorus' u konteksti intehratsiyi u svitovu ekonomiku [Foreign Economic Activity of the Republic of Belarus in the Context of Integration into the World Economy]. Ukrayina-Yevropa-Svit. Mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prats'. Seriya: Istoriya, mizhnarodni vidnosyny / Hol. red. L. M. Aleksiyevets'. Vyp. 12. Ternopil': Vyd-vo TNPU im. V. Hnatyuka, 2013. S. 39–49.
3. Valion O. Geneza i spetsyfika bilorus'koyi ekonomichnoyi modeli (1994–2000 rr.) [Genesis and the specifics of the Belarusian economic model (1994–2000)]. Ukrayina-Yevropa-Svit. Mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prats'. Seriya: Istoriya, mizhnarodni vidnosyny / O. Valion / Hol. red. L. M. Aleksiyevets'. Vyp. 8. Ternopil': Vyd-vo TNPU im. V. Hnatyuka, 2011. S. 135–146.
4. Natsional'naya ekonomika Belarusi [National economy of Belarus]: uchebnik / V. N. Shimov; pod red. V. N. Shimova. 3-e izd. M., 2009. S. 720.
5. Shevtsov Yu. Obedinennaya natsiya. Fenomen Belarusi [The United Nation. The phenomenon of Belarus]. M., 2005. URL: [www.e-reading.org.ua/.../Shevcov - Obedinennaya_natsiya_Fenomen_Belorusii.html](http://www.e-reading.org.ua/.../Shevcov_-_Obedinennaya_natsiya_Fenomen_Belorusii.html).
6. Soskin O. Ukrayins'ko-bilorus'ki vidnosyny: suchasnyy stan i stsenariyi rozvytku [Ukrainian-Belarusian relations: the current state and scenarios of development]: Ekonomichnyy chasopys. URL: <http://soskin.info/ea/>
7. Proleskovskii O. Belorusskii put' [The Byelorussian Way]. Minsk, 2009. 217 s. URL: http://iac.gov.by/nfiles/000019_245549.pdf.
8. Pavlenko A. Bilorus': suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku [Belarus: Current State and Prospects of Development]. Rozbudova derzhavy. 1998. # 7–8. S. 92–101.
9. Shimov V. Natsional'naya ekonomika Belarusi [National Economy of Belarus]. 3-e izd. M., 2009. 254 s.
10. Orlova T. Istoriya novykh nezaleznykh derzhav: Postsovetitsum [The History of the Newly Independent States: Postsovieticum]. K.: Znannya, 2010. 487 s.
11. Riznomanitnist' form perekhodu do rynkovoyi ekonomiky [Variety of forms of transition to a market economy]. URL: <http://library.if.ua/book/33/2280.html>.
12. Kozak Yu. Ekonomika zarubizhnykh krayin [Economics of foreign countries]. Kyiv, 2013. S. 96.

Yuriy Pavlovych**SOCIAL-ECONOMIC MODEL OF BELARUS IN THE EVALUATION OF UKRAINIAN SOCIAL POLITICAL OPINION (1991–2004)**

The article analyzes the main points of socio-economic policy of the Republic of Belarus. After the independence of Belarus in 1991, as in other CIS states, liberal reforms began, which aimed to build a developed market economy based on a socially oriented model of economic development. It is important to emphasize the priority role of the socio-economic component in the formation of the Belarusian path of development. For Belarusians, the creation of a promising model of the national economy with its orientation towards the social sphere was the content of the national idea, the ideology of the Belarusian state. The creation of a socio-economic model with Belarusian specificity determined the priorities and strategic course of the state, while, of course, taking into account its national interests. The opinions of Ukrainian scholars and economists about the socio-economic processes (the complexity of the transition to a market economy) that took place in the Republic of Belarus in the period 1991–2004 are breaking. Also, the basis of the socio-economic model of the Republic of Belarus is presented and analyzed by Ukrainian historians, political scientists and economists, and the activity and influence of President of Belarus Alexander Lukashenko on the country's economy is characterized. A considerable number of comparisons have been presented regarding the characteristics of the economic life of Belarus, from the

point of view of Ukrainian and Belarusian scholars. The problems that Belarus has to date in the financial and foreign exchange market have called into question the promise of its economic model.

Key words: Republic of Belarus, domestic policy, economy, socio-economic model, market economy.

УДК 334 (477+549)

Тетяна Лахманюк

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ІСЛАМСЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ ПАКИСТАН (1991–2014 РР.)

У статті автор розглядає історію українсько-пакистанських міждержавних взаємин; визначає основні закономірності й тенденції зародження і розвитку співробітництва між Україною та Ісламською Республікою Пакистан, його місце в структурі міжнародних відносин; висвітлює історико-політичні передумови і чинники налагодження співпраці між даними країнами у нових геополітичних умовах; досліджує основні тенденції процесу становлення та розвитку торгівельно-економічних зв'язків, механізми формування і реалізації повноцінних двосторонніх відносин; аналізує напрямки торгівельно-економічної співпраці між Україною та Ісламською Республікою Пакистан, її зміст і пріоритети; акцентує увагу на договірно-правовій базі цих контактів; показує місце українсько-пакистанських стосунків у структурі міжнародних відносин.

Ключові слова: Україна, Ісламська Республіка Пакистан, торгівельно-економічна співпраця, відносини, зовнішня політика.

У період посилення глобалізації для багатьох країн, включаючи Україну й Ісламську Республіку Пакистан (далі – ІРП), зовнішній чинник, тобто побудова, зміцнення і розвиток міжнародних відносин, не дивлячись на їх різноманітність, національно-культурні, національно-релігійні та інші відмінності, знаходить один із ключових напрямків. Це впливає на вирішення найважливіших соціально-економічних проблем і, багато в чому, сприяє зміцненню їх національних економік, виробничих сил, їх національної незалежності, політичної самостійності, у тому числі й безпеки держав.

Актуальною проблемою сьогодення залишається вивчення українсько-пакистанських відносин у торгівельно-економічній сфері, визначення специфіки договірно-правової бази співробітництва.

Метою дослідження є аналіз основних подій історії налагодження і розвитку українсько-пакистанських міждержавних взаємин. Завдання: висвітлити історико-політичні передумови та чинники налагодження українсько-пакистанської співпраці в нових геополітичних умовах; дослідити основні тенденції процесу становлення і розвитку торгівельно-економічних зв'язків, механізми формування та реалізації повноцінних двосторонніх відносин; показати місце українсько-пакистанських стосунків у структурі міжнародних відносин.

Актуальність започаткованого дослідження зумовлена також тим, що наукових праць дослідницького спрямування з даної проблематики в українській історіографії практично немає. Це пояснюється незначною віддаленістю у часі, незавершеністю процесу, варіативністю двосторонніх стосунків, що вимагає подальшого ґрунтовного, цілісного й об'єктивного вивчення. Однак закономірно, що ці питання в час розвитку оновленої державності України дедалі більше стають предметом дослідження вчених. Окремі аспекти досліджуваної теми висвітлено у працях М. Антохіва [1], П. Черника [7], можна виділити також В. Макуха, який займався дослідженням взаємовідносин між Україною і країнами Південної Азії, в тому числі й України та Пакистану [5].

Аналіз стану торгівельно-економічних відносин України й Ісламської Республіки Пакистан свідчить про певні зрушення в розвитку двосторонньої торгівлі та їх значення для просування і закріплення українських товарів у регіоні.

Показники загального обороту торгівлі товарами між Україною та ІРП, в цілому, характеризують позитивну динаміку розвитку двостороннього торгівельного співробітництва.

Перспективними напрямками двостороннього економічного співробітництва між Україною і Пакистаном є: геологорозвідка корисних копалин, сільське господарство, переробні галузі, військова сфера, науково-технічна сфера, будівельний комплекс [4].

Пакистанська сторона прагне задіяти досвід співробітництва з Україною, набутий ще за часів СРСР, для відновлення застарілих виробництв, використання сумісних технічних стандартів і порівняно дешевої технологічної української продукції [3]. Особливий інтерес для Пакистану складають українські передові технології у сфері металургії, машинобудування, енергетики, вітчизняного ВПК, геології, виробництві агропромислової продукції [7].

Перші значні економічні контракти між ІРП незалежною Україною були укладені у військово-технічній сфері ще в 1996 р. Одним із них є широковідомий багатомільйонний танковий контракт,